

GRATZ GUSZTÁV: MAGYAR-NÉMET RELÁCIÓK

magyarság és a németiség közötti relációk az idők folyamán több változáson mentek keresztül. Volt olyan idő, amikor a magyar nép a németben látta legfőbb és legveszedelmesebb ellenségét. Viszont volt olyan kor is, amikor szoros fegyverbarátság állt fenn a két nép között.

Hogy ezeket a változásokat megérthessük, szem előtt kell tartanunk azt a geográfiai helyzetet, amely a magyar nép külpolitikai orientációját századok óta szükségszerűen determinálja. Magyarország három különböző állandó jellegű politikai expanziós tendencia keresztezési pontjában fekszik. Az egyik ilyen tendencia a keletnek előretörése nyugat felé. Ez a tendencia eleinte Törökország inváziós háborúi képében jelentkezett, majd a múlt században a régi Török Birodalomnak helyébe lépett olyan népek terjeszkedési szándékainak képét öltötte magára, amelyek egészükben a keleti (byzantin és török) kultúra és szellem behatása alatt álltak. A másik állandó tendencia, amellyel szemben Magyarországnak állandóan védekeznie kellett, a németiségnek az a törekvése, hogy a Duna völgyét teljesen uralja, esetleg a dunamenti népek nyelvi beolvasztásával is. Ez a tendencia a múltban a német koronát is viselő osztrák császárok germanizáló törekvései képében jelentkezett. A XVI. századtól kezdve a magyar nép minden században legalább egy szabadságharcot vívott meg a németiség beolvasztó szándékai ellen. A harmadik tendencia, amely Magyarország létét állandóan veszélyeztette, a szlávok részéről fenye-

gette Magyarországot. Ennek északi és déli csoportjai Magyarországon keresztül törekedtek az egymással való egyesülésre és ez a törekvés a múlt század eleje óta mindinkább a pánszlávizmus eszméinek köntösét öltötte magára. Ismeretes, hogy ennek a pánszláv iránynak egyes képviselői, mint pl. Palacky cseh történetíró, a magyaroknak a Duna mentén való letelepülését mondták a legnagyobb csapásnak, amely a szláváságot évezredek története folyamán érte. A pánszláv eszmék egyik legkorábbi előharcosa, Kollár Márton szlovák költő, Magyarorszában született. Egyik nagy költeményében ő állította fel a szláváság részére azt az ideált, hogy egyesülése révén a szláv nyelvet, kultúrát, viseletet és dalt egész Európában, az Elbáig és a Szajnáig, érvényre kell juttatni. Ezek az aspirációk csak Magyarország romjain voltak megvalósíthatók.

A kisszámú magyar nép sohasem volt elég erős arra, hogy ezekkel a létét és függetlenségét fenyegető hatalmas törekvésekkel egyedül, csakis saját erejére támaszkodva, birkózhassék meg. Mindig kénytelen volt azokkal a törekvésekkel, amelyek pillanatnyilag kevésbé látszottak veszedelmesnek, megalkudni és velük szövetkezni azzal a veszéllyel szemben, mely az adott időpontban a legnagyobbknak látszott. A törökök ellen a németek és a szlávásághoz tartozó lengyelek segítségét vette igénybe. A német beolvasztó törekvések ellen gyakran a törökökben keresett támaszt. A szláváság részéről fenyegető veszélyek ellen ismét a német-ségre kellett támaszkodnia. Hogy a magyar nép Európának ama exponált részében, amelyben élete lejátszódik, meg tudta állani helyét, dacára annak, hogy számszerűleg kisebbségben volt a vele most jelzett tendenciák révén szembeállt szomszéd népeknek nemcsak összességével, hanem mindenikkel külön-külön is, nagyfokú politikai képességre vall. Ezt aztán az a nehéz harc, amelyet súlyos viszonyok közepette függetlenségének megóvása érdekében meg kellett vívnia, még megerősítette és kimélyítette.

Az a politika, amely Magyarországnak a német néppel való szoros együttműködésére vezetett, a múlt század közepén kezdett kialakulni.

Az 1848-49. évi szabadságharcban Magyarországnak függetlenségét igen nehéz körülmények között volt kénytelen megvédeni. A harc elsősorban az osztrák beolvasztó törekvések ellen irányult. Ilyenformán tehát a magyar-német ellentétnek volt egy markáns epizódja. De az osztrák kormány a magyar szabadságharc leküzdésére igénybe vette az orosz kormány segítségét is. Hónapokon keresztül orosz csapatok dúlták fel Magyarországot és a leverte magyar szabadságharcosok egy orosz generális előtt tették le a fegyvert. Ha II. Miklós orosz cárt e segítségnyújtásánál nem is annyira pánszláv politikai szempontok, mint inkább dinasztikus érzelmek vezették, mégis elég alkalom nyílt a magyar nép számára, hogy ez alkalommal megismerje az orosz terjeszkedési törekvésekben rejlő veszedelmeket is. De szembefordult a magyar szabadságharcral az

erdélyi románság és a délszlávság is, amelynek autonómisztikus törekvéseiben már benn lappangott a Magyarországot kelet felől fenyegető veszedelem. Az a három veszedelem tehát, amellyel a magyar politikának állandóan számolnia kell, az 1848-49. évi szabadságharcban egyszerre ütötte fel a fejét. Az eredmény Magyarország leveretése és leigázása volt. A magyarságnak gondolkodnia kellett azon, miként tudja a jövőben az ilyen helyzet megismétlődését lehetetlenné tenni.

Közelfekvő gondolat volt, elsősorban olyan nemzeteknél támogatást keresni, amelyek az említett ellentétekben nem voltak közvetlenül érdekelve. A szabadságharc emigrált vezérei Kossuth Lajos vezetése alatt igyekeztek a francia és az angol kormány Magyarország iránti érdeklődését felkelteni. Annak a Franciaországnak érdeklődését, amelynek fiai akkoriban véruket ontották az olasz nemzet szabadságának kivívásáért. És annak az Angliának szimpátiáját, amely Palmerston idejében minden európai szabadságmozgalommal rokonszenvezett. Ezek a törekvések kudarcot vallottak. Mindkét nagy nyugati állam sorsára bízta Magyarországot. Nem maradt tehát most sem más hátra, mint folytatni a régi politikát. Ki kellett keresni a három ellenfél között azt, amelynek engedmény útján való kibékítése a legkevesebb veszedelemmel és a legtöbb haszonnal járhat. Ki legyen az? Az oroszokra nem lehetett gondolni, hiszen ők minden szabadságmozgalomnak esküdt ellenségei voltak, csak az imént tiporták le a magyar szabadságharcot és különben is hiányzott minden alap az ellentétes érdekek összeegyeztetésére. Ez a gondolat tehát fel sem merült. Inkább lehetett gondolni a keleti népek megnyerésére. Ennek a gondolatnak érdekében állította fel Kossuth Lajos a dunai konföderáció tervét. De ezek a keleti országok akkoriban oly gyengék, viszonyaik oly kevésbé konszolidáltak voltak, hogy segítséget innen még akkor sem lehetett volna várni, ha a különböző kultúrákörökhöz való hozzátartozás szempontja nem vont volna áthághatlan árkot közöttük és Magyarország között. Nem maradt tehát más hátra, mint a kompromisszum a német vezetés alatt álló Ausztriával. Erre különben is kedvezőek voltak a viszonyok, mert Ausztria erejét a Sadowánál elszenvedett vereség annyira csökkentette, hogy Magyarország külön államiságának és messzemenő függetlenségének Ausztria által való elismertetése már nem ütközött akadályokba. A külpolitikai orientáció rendszerint a legkisebb ellenállás irányában fejlődik. Ilyeiv okok hajtották Magyarországot is a németiséggel való együttműködés felé. Ezen a módon vélte megállhatni helyét a pánszláv törekvésekkel szemben, amelyek részben összefonódtak a Magyarországot kelet felől fenyegető ellenséges tendenciákkal is. Ez volt az 1867-es kiegyezésnek külpolitikai háttere.

Egészen hasonló okok befolyásolták azt a külpolitikát is, amelyet a

kiegyezés utáni években Magyarország a monarchián belül képviselt. Az 1870-71. évi francia-német háború alkalmával Magyarországon az ellenzéki függetlenségi párt erősen franciabarát álláspontra helyezkedett. Vezére, Irányi Dániel még határozati javaslatot is terjesztett be, amely bizalmatlanságot fejez ki a kormány iránt, amiért nem tétetett a bécsi külügyminisztérium útján erélyesebb lépéseket Elzász és Lotharingia elszakításának megakadályozására. Az érvek, amelyek e határozati javaslat elfogadása ellen felhozattak, azt mutatják, hogy a magyar pártok magatartását ebben a kérdésben jóformán kizárólag az Oroszország beavatkozásától való félelem befolyásolta. Oroszország akkor nem titkolta elszántságát arra, hogy amennyiben az osztrák-magyar monarchia a francia nemzet érdekében beavatkoznék a háborúba, ő a maga részéről szintén nem maradhatna semleges. Ettől kezdve mint állandó aggodalom ott lappangott a magyar külpolitika felett egy orosz-német szövetség létesítésének lehetősége, amelyből Ausztria-Magyarország ki lett volna zárva. Már 1871 január 24-én ezzel az aggodalommal indokolta meg a közös külügyminiszter helyettese, Orczy Béla báró, a Németországhoz való közeledés célszerűségét. Ezzel a közeledéssel akart a monarchia és különösen Magyarország is, elkerülni egy olyan külpolitikai alakulatot, amely fennmaradására végzetes lehetett volna. Hiszen ha ez az orosz-német szövetség létrejön, Ausztria-Magyarország az akkori nemzetközi helyzetben sehol sem találhatott volna védelmet ellene valami más hatékony szövetség alakjában. Azok a szorosabb kapcsolatok, amelyek ettől kezdve a monarchia és Németország között kifejlődtek és amelyek végül a német-osztrák-magyar szövetségre vezettek, ezekben a körülményekben találják magyarázatukat. Magyarországot inkább érdekei vezették, mint szimpátiái, amelyek mint az akkori parlamenti viták mutatják, nagyon is megoszlottak. Az érdekek abban álltak, hogy a szövetség folytán egyfelől elhárult a monarchiára és különösen Magyarországra nézve veszélyes orosz-német koalíció veszélye és másfelől a monarchia támaszt nyert Németországban ama politikája részére, amellyel meg akarta akadályozni, hogy Magyarországot délről is körülöleljék orosz befolyás alatt álló ellenséges indulatú államalakulatok és szövetségek.

Amikor ez a politika kialakult, benne nem nyilvánult meg ellenséges tendencia Franciaországgal szemben. Ellenkezőleg, az orosz-német szövetség megakadályozása francia érdek is volt. Csak később, amikor az orosz-francia entente kifejlődött, vált az orosz-magyar ellentét automatikusan francia-magyar ellentété is. Közvetlen ellentét Franciaország és Magyarország között akkor sem volt. Az ellentét a nemzetközi külpolitikai konstellációból közvetve adódott. De megakadályozni akkor még kevésbé lehetett. Mert hiszen Oroszország minden megerősödése csak fokozta annak szükségességét, hogy a monarchia Németországra támasz-

kodjék, amely egyedül látszott alkalmas ellensúlynak az orosz pánszlávizmus törekvései ellen. A sors teremtette tehát meg azt a helyzetet, amelyben Magyarország egyszerre csak egy Franciaországgal ellentétes táborban találta magát. Ebben a helyzetben találta Magyarországot a világháború kitörése. Az a tábor, amelyhez Magyarország is tartozott, elveszítette a háborút és ez Magyarország végromlását is okozta. Lehet-e azért mondani, hogy az a politika, mely ennek a tábornak megalakítására vezetett, hibás volt? Nem következett-e volna be ebben az esetben a Trianon névéhez fűződő katasztrófa már sok évvel, talán évtizedekkel ezelőtt? Előidézte-e a Németországgal való szövetség Magyarország katasztrófáját, avagy pedig kitolta azt? Megannyi kérdés, amelyre ma lehetetlen feleletet adni.

Mindenesetre a világháború eredményei alapján változatlanul hagyták azt a helyzetet, amellyel a magyar nemzetnek évszázadok óta meg kell küzdenie. Sőt ez a helyzet még ki is élesedett. Azok a félig orientális népek, amelyeknek terjeszkedési törekvései mindig veszélyeztették Magyarország fennmaradását, messze a magyar Alföldbe nyomultak be, ahol a magyarság mesterséges határok és minden egyéb védelem nélkül jobban van nekik kiszolgáltatva, mint bármikor azelőtt. A szláv harapófogó, amelyben a magyarság ezer év óta él, szintén összébb szorult. Hiszen a déli határról Magyarország fővárosa 2-3 napos gyalogmarson elérhető, az északiról pedig a határ átlépése nélkül össze lehetne lőni Budapestet. Már pedig e két határon túl azok a szláv népek laknak, amelyeknek Magyarország letiprásával való egyesülése a pánszláv politikának mindig egyik főprogramja volt. És ki tudja, hogy a monarchia felbomlása, amely a jövőben talán oda vezethet, hogy a Németausztriával egyesült nagy Németország közvetlen szomszédja lesz Magyarországnak, nem fogja-e valamikor Magyarország számára fokozni azt a veszedelmet is, amellyel a német expansiv törekvések függetlenségét a múltban fenyegették. Ez a helyzet determinálja ma is a magyar külpolitikát. Hogy milyenek lesznek a következtetések, amelyeket a magyar külpolitika ebből a helyzetből a jövőre nézve le fog vonni, az akkor fog eldőlni, ha az új európai konstelláció tisztán át lesz látható.

